

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра економічної теорії

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри
економічної теорії

_____ Засанський В.В.

« ____ » _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(Пояснювальна записка)

здобувача освітнього ступеня «Магістр»

Тема: Пріоритети зміцнення економічної безпеки України

Виконала: Барвенко Аліна Ярославівна

Керівник: д.е.н., проф., Засанський Володимир Вячеславович

Консультанти з розділів:

Розділ 1: д.е.н., проф., Засанський В.В.

Розділ 2: д.е.н., проф., Засанський В.В.

Розділ 3: д.е.н., проф., Засанський В.В.

Нормоконтролер із ЄСКД (ЄСПД):

к.е.н., доцент Бабич Р.Б.

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та бізнес-адміністрування

Кафедра економічної теорії

Освітній ступінь «Магістр»

Освітньо-професійна програма «Адміністрування фінансового моніторингу»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

економічної теорії

Засанський В.В.

« ____ » _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студентки: Барвенко Аліни Ярославівни

Тема роботи: Пріоритети зміцнення економічної безпеки України затверджена наказом ректора №2365/ст від 30.11.2020 р.

1. Термін здачі студентом закінченої роботи на кафедру: 17.12.2020 р.
2. Вихідні дані до роботи: закони України, нормативноправові акти Кабінету Міністрів України, , матеріали міжнародних фінансових організацій та звіти банків, дані Державної служби фінансового моніторингу України,.
3. Зміст дослідження:
 - Теоретико-методичні аспекти дослідження економічної безпеки держави;
 - Проблеми безпеки підприємництва;
 - Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи.
4. Перелік обов'язкових демонстраційних матеріалів: 8 слайдів

Календарний план

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Отримання завдання на дипломну роботу	05.10.20	
2	Огляд літератури за темою дослідження	06.10.20 – 09.10.20	
3	Характеристика сутності неправдивих інформаційних систем	10.10.20 – 15.10.20	
4	Ознайомлення з методологією економічної безпеки	16.10.20 – 27.10.20	
5	Написання вступу	28.10.20 – 04.11.20	
6	Написання розділу 1 «Теоретико-методичні аспекти дослідження економічної безпеки держави»	05.11.20 – 09.11.20	
7	Написання розділу 2 «Проблеми безпеки підприємства»	10.11.20 – 12.11.20	
8	Написання розділу 3 «Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи»	16.11.20 – 19.11.20	
9	Написання висновків	20.11.20 – 23.11.20	
10	Створення слайдів та написання доповіді	25.11.20 – 30.12.20	
11	Попередній захист випускної роботи	10.12.20	
12	Корегування роботи за результатами попереднього захисту	11.12.20 – 12.12.20	
13	Остаточне оформлення дипломної роботи та слайдів	15.12.20 – 16.12.20	
14	Підписання відгуку та рецензії	18.12.20	
15	Захист кваліфікаційної роботи у ДЕК	21.12.20	

5. Дата видачі завдання: _____

Керівник:

д.т.н., професор _____

Засанський В.В.

Завдання прийняв для виконання _____ Барвенко А.Я.

Анотація

Барвенко Аліна Ярославівна. Пріоритети зміцнення економічної безпеки України. – Кваліфікаційна робота магістра зі спеціальності 073 «Менеджмент», ОПП «Адміністрування фінансового моніторингу». Національний авіаційний університет, Міністерства освіти і науки України, м. Київ, 2020.

Дипломна робота містить 78 сторінок, 4 таблиць, , список використаних джерел з 63 найменувань.

Об'єктом дослідження є пріоритети забезпечення економічної безпеки.

Предметом дослідження є відносини що виникають в процесі економічної безпеки.

Метою дослідження є виявлення сучасності тенденції та обґрунтувати перспективи укріплення економічної безпеки держави.

У процесі роботи були вивчені теоретичні засади економічної безпеки держави, розглянуто суть економічної безпеки, її класифікація, структуру системи економічної безпеки держави, розглянут механізм забезпечення економічної безпеки України, здійснено дослідження теоретичних засад проблем безпеки бізнесу, проведено розгляд стратегічної схеми напрямку зміцнення фінансової безпеки України.

При написанні роботи використовувалися методи дослідження: метод експертних оцінок, SWOT-аналіз підприємства.

Ключові слова: фінансовий моніторинг; фінансова безпека, безпека, фінансова система, державний борг, банківська система, бюджетно-податкова політика, небанківський фінансовий сектор.

Summary

Barvenko Alina Yaroslavivna. Priorities for strengthening Ukraine's economic security. - Qualification work of the master in the specialty 073 "Management", OPP "Administration of financial monitoring". National Aviation University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020.

Thesis contains 78 pages, 4 tables, a list of used sources of 63 items.

The object of research is the priorities of economic security.

The subject of the study is the relations arising in the process of economic security.

The purpose of the study is to identify the current trends and justify the prospects for strengthening the economic security of the state.

In the course of work the theoretical bases of economic security of the state were studied, the essence of economic security, its classification, structure of system of economic safety of the state are considered, the mechanism of maintenance of economic safety of Ukraine is considered, research of theoretical bases of problems of business safety is carried out.

Research methods were used in writing the work: the method of expert evaluations, SWOT-analysis of the enterprise.

Keywords: *financial monitoring; financial security, security, financial system, public debt, banking system, fiscal policy, non-banking financial sector.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1 Теоретико-методичні аспекти дослідження економічної безпеки держави	6
1.1 Поняття і сутність економічної безпеки держави.....	6
1.2 Структура системи економічної безпеки держави.....	9
1.3 Механізм забезпечення економічної безпеки країни.....	14
Розділ 2 Проблеми безпеки бізнесу	18
2.1 Безпека підприємства.....	18
2.2 Основні положення створення служби безпеки підприємства.....	28
2.3 Забезпечення економічної безпеки підприємств України	37
Розділ 3 Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи.....	56
3.1 Стратегічні напрямки зміцнення фінансової безпеки України.....	56
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Потреба в безпеці, яка полягає в захисті від небажаних зовнішніх впливів і радикальних внутрішніх змін, є основоположною потребою, як в житті окремої людини, сім'ї, так і різних об'єднань людей, включаючи суспільство і держава. В даний час, в умовах формування ринкової економіки, значно погіршилися показники безпеки. Постійне і масове незадоволення цієї потреби надає негативний вплив на розвиток функціонування окремих громадян, сімей, організацій, держави і суспільства в цілому, посилюючи кризовий стан усіх сфер його життєдіяльності.

Сучасні умови, пов'язані з високим ступенем нестабільності і невизначеності в світі. Виникають нові глобальні загрози та виклики для країн бажаючих йти суверенним шляхом. Основне місце в системі національної безпеки України, помоему думку, повинно відводитися економічній безпеці. Загальновідомо, що безпека суспільства характеризує взаємозв'язок трьох складових: політичної стабільності, економічного процвітання, обороноздатності держави.

Економічна безпека - одна з найважливіших складових національної безпеки країни, тому її забезпечення належить до числа найважливіших національних пріоритетів.

Як показує світовий досвід, забезпечення економічної безпеки – це гарантія незалежності країни, умова стабільності й ефективної життєдіяльності суспільства, досягнення успіху.

Актуальність обраної теми дослідження обумовлюється багатьма причинами:

- по-перше, формуванням сучасних підходів у сфері економіки та управління діяльністю держави;
- по-друге, ускладненням внутрішньоекономічних і соціально-політичних проблем в країні, в результаті чого загострюється соціальна напруженість в суспільстві і відбувається руйнування економічних основ безпеки функціонування та розвитку держави;
- по-третє, необхідністю нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці держави.

Мета курсової роботи - виявити сучасні тенденції та обґрунтувати перспективи зміцнення економічної безпеки держави з урахуванням сучасних реалій розвитку національної економіки.

Виходячи з поставленої мети, можна сформулювати наступні завдання курсової роботи:

- 1) розкрити поняття і дати визначення сутності і структури економічної безпеки держави;
- 2) систематизувати чинники і умови забезпечення економічної безпеки держави;
- 3) подати систему критеріїв і показників оцінки рівня економічної безпеки України;
- 4) оцінити потенційні загрози економічній безпеці держави і позначити стратегічні напрямки їх нейтралізації;
- 5) виявити шляхи підвищення економічної безпеки України.

При написанні магістерської роботи використані статистичні методи, методи аналізу, синтезу, класифікації.

Інформаційна база магістерська роботи включає: нормативно-правові акти, статистичні матеріали, праці провідних вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячені проблемам економічної безпеки, статті, опубліковані в періодичних виданнях, а також Інтернет-ресурси.

Проблема становлення і розвитку економічної безпеки розроблена у **працях вітчизняних і зарубіжних авторів**: Суссман, Майкл, Д. Вебб, Р. Петерс («Європейський економічний простір»), Р. Давидді, Ф. Ілзковиц («Східне розширення Європейського Союзу: основні виклики макроекономічній політиці та інституціям країн Центральної та Східної Європи»), К. Руам («Європейський економічний простір: новий горизонт для політики конкуренції?»), Ці вчені дослідили формування економічної безпеки, історію його становлення та генезис сфери безпеки.

Метою даної роботи є – дослідження економічної безпеки і методи її забезпечення. Необхідним є проаналізувати прогрес процесу наближення української економічної безпеки.

Об'єктом дослідження є пріоритети забезпечення економічної безпеки, що виникають у зв'язку з процесами адаптації розвитку України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання відносин що виникають в процесі економічної безпеки України.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано класичні та сучасні методи наукових досліджень, зокрема: аналізу та синтезу, методи порівняння та систематизації, класифікація.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення і висновки магістерської роботи доповнюють сучасні дослідження з питань економічної безпеки України. Надається комплексний аналіз виконаних завдань. Висновки й положення магістерської роботи можуть слугувати підґрунтям та сприяти подальшому розвитку науки економічної безпеки України.

РОЗДІЛ 1

Теоретико-методичні аспекти дослідження економічної безпеки держави

1.1 Поняття і сутність економічної безпеки держави

Гарантією незалежності країни, умовою стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства, є забезпечення економічної безпеки.

Успіх діяльності держави, суспільства і особистості виражається за коштами сильної розвиненою економікою, яка є дзеркалом суспільства.

Поняття національної безпеки буде порожнім словом без оцінки життєздатності реального сектора економіки, її стійкості при внутрішніх дестабілізуючих факторах. А саме зараз реальна економіка відчуває досить серйозні загрози з точки зору економічної безпеки.

У систему державної економічної безпеки, включені такі її складові, як забезпечення надійної обороноздатності країни, підтримання соціального миру в суспільстві, захист від екологічних лих. Тут все взаємопов'язане, і один напрямок доповнює інший: не може бути військової безпеки при слабкій і неефективній економіці, як не може бути ні військової безпеки, ні ефективної економіки в суспільстві, що роздирається соціальними конфліктами. Але, будь-яка складова безпеки нашої країни, має під собою економічне обґрунтування, той наріжний камінь, на який може спиратися.

Економічна безпека традиційно розглядається як якісна найважливіша характеристика економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів.

Сутність економічної безпеки можна визначити як такий стан економіки та інститутів влади, при яких забезпечуються гарантований захист

національних інтересів, соціально спрямований розвиток країни в цілому, достатній оборонний потенціал навіть при найбільш несприятливому умови розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Економічна безпека - це не тільки захищеність національних інтересів, але готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації та захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства. [7]

У нашому випадку, коли мова йде про Україну, можна привести приклад розвитку такої галузі, як сільське господарства . Якщо говорити мовою ще радянської економіки забезпечити виробничу діяльність засобами виробництва, тобто серйозним, конкурентно здатним обладнанням, верстатами, заводами так затребуваними в розвивається зараз оборонної промисловості. До речі, це обладнання завжди з великим успіхом може служити цивільному напрямку промисловості. Одним з перших кроків мені хотілося б назвати створення унікального конструкторського ресурсу. Іншої такої сферою розвитку я б назвала соціальні проекти, які вже з показали свою ефективність, наприклад, медицина, освіта. Для нашої країни особливо актуально так само контролювати цільове використання коштів, що виділяються на ці проекти.

Таким чином, на підставу вище сказаного, можна зробити висновок про те, що суть економічної безпеки полягає в забезпеченні економічного розвитку України з метою задоволення соціальних і економічних потреб громадян держави при оптимальних затратах праці і природоохоронному використанні сировинних ресурсів і навколишнього середовища.

А також економічна безпека:

По-перше, повинна забезпечуватися, насамперед, ефективністю самої економіки, тобто, поряд із захисними заходами, здійснюваними державою,

вона повинна захищати сама себе на основі високої продуктивності праці, якості продукції і т.д.

По-друге, забезпечення економічної безпеки країни не є прерогативою якого-небудь одного державного відомства, служби. Вона повинна підтримуватися всією системою державних органів, всіма ланками і економічними структурами.

1.2 Структура системи економічної безпеки держави

У структурі економічної безпеки можна виділити три основних елементи:

1. Економічна незалежність не носить абсолютного характеру тому, що міжнародний поділ праці робить національні економіки взаємозалежними між собою. Такі умови економічної незалежності відкривають можливість контролю над національними ресурсами всіх видів, досягнення серйозного рівня виробництва, ефективності і якості продукції, який забезпечить її конкурентоспроможність і дозволить на рівних брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках і обміні науково-технічними досягненнями.

2. Стабільність і стійкість національної економіки, що припускають захист власності у всіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, стримування факторів, здатних дестабілізувати ситуацію (боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, що викликають соціальну напругу і невдоволення народних мас і т. д.).

3. Здатність до саморозвитку і прогресу, що особливо важливо в сучасному, динамічному світі. Створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників стають необхідними й обов'язковими умовами стійкості і самозбереження національної економіки. [8]

Таким чином, економічна безпека - це сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільності і стійкості, здатність до постійного відновлення і самовдосконалення. Глибоку духовну кризу, що охопила суспільство, істотно ускладнює

вирішення завдань, пов'язаних з відображенням погроз економічної безпеки.

По-перше, «криза» сягає своїм корінням в той період новітньої історії нашої країни, коли було втрачено і зруйновано спадщина Радянського Союзу, а саме перестали функціонувати цілі галузі як народного господарства, так і машинобудування. Нашому сучасній державі і його уряду багато довелося починати з нуля. Не можна не відзначити цілий ряд пілотних проектів у соціальній сфері, що послужили підйому медицини та освіти на гідний світовий рівень.

По-друге, видно прагнення президента зупинити витік талановитих кадрів, серйозних фахівців, молодих вчених за кордон, а це дуже важливий фактор національної безпеки.

По-третє, хочу сказати про безпрецедентні заходи, що проводяться в нашій країні вже протягом останніх десяти років, спрямованих на демографічну стабільність, кажучи просто підвищення народжуваності, збільшення тривалості життя (особливо чоловіків). Все це і є наша економічна безпека. На мій погляд, санкції, які, звичайно, перешкоджають економічному розвитку нашої країни з одного боку, а й парадоксально сприяють швидкому розвитку деяких галузей сільського господарства і промисловості, незабаром повинні ослабнути.

Для кращого розуміння структури економічної безпеки важливо усвідомити її зв'язок з поняттями «розвиток» і «стійкість».

Розвиток - один з компонентів економічної безпеки. Якщо економіка не розвивається, то різко скорочується можливість її виживання, а також опірність і здатність до адаптації до зовнішніх і внутрішніх загроз. Стойкість і безпеку, - найважливіші характеристики економіки як єдиної системи. Їх не слід протиставляти, з них кожна по-своєму характеризує стан економіки.

Стійкість економіки характеризує міцність і надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних та інших зв'язків усередині системи, здатність витримати внутрішні і зовнішні «навантаження».

Безпека - це стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору здатності до самовиживання і розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важко прогнозованих факторів.

Чим стабільніша економічна система співвідношення виробничого і фінансово-банківського капіталу і т.д., тим життєздатної економіка, а значить, і оцінка її безпеки буде досить високою.

Для економічної безпеки значення мають не самі показники, а їх порогові значення. Граничні значення - це граничні величини, недотримання значень яких перешкоджає нормальному ходу розвитку різних елементів відтворення, призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій в галузі економічної безпеки. Як приклад (по відношенню до внутрішніх загроз) можна назвати рівень безробіття, розрив у доходах між найбільш і найменш забезпеченими групами населення, темпи інфляції. Наближення до їх гранично допустимій величині свідчить про наростання загроз соціально - економічної стабільності суспільства, а перевищення граничних, або порогових, значень - про вступ суспільства в зону нестабільності і соціальних конфліктів, тобто про реальний підрив економічної безпеки. З точки зору зовнішніх загроз як індикаторів можуть виступати гранично допустимий рівень державного боргу, збереження або втрата позицій на світовому ринку, залежність національної економіки та її найважливіших секторів (включаючи оборонну промисловість) від імпорту зарубіжної техніки, комплектуючих виробів або сировини.

Економічна безпека оцінюється станом економіки і процесів, що відбивають її сутність. Критеріальна оцінка безпеки включає в себе

оцінки: ресурсного потенціалу і можливостей його розвитку; рівня ефективності використання ресурсів, капіталу і праці та його відповідності рівню в найбільш розвинених і передових країнах, а також рівню, при якому загрози зовнішнього і внутрішнього характеру зводяться до мінімуму; конкурентоспроможності економіки; цілісності території та економічного простору; суверенітету, незалежності і можливості протистояння, зовнішнім загрозам, соціальної стабільності і умов запобігання та вирішення соціальних конфліктів. Система показників-індикаторів, які отримали кількісне вираження, дозволяє завчасно сигналізувати про небезпеку і вживати заходів щодо її попередження. Найвищий ступінь безпеки досягається тоді, коли всі показники, про які було сказано вище, знаходяться в межах своїх порогових значень, а порогові значення одного показника досягаються не на шкоду іншим. Наприклад, зниження темпу інфляції до граничного рівня не повинно призводити до підвищення рівня безробіття понад допустиму межу, або зниження дефіциту бюджету до порогового значення - до повного заморожування капіталовкладень і падіння виробництва і т.д.

Отже, можна зробити висновок, що за межами значень порогових показників національна економіка втрачає здатність до динамічного саморозвитку, конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, стає об'єктом експансії інонаціональних і транснаціональних монополій, роз'їдається виразками корупції, криміналу, страждає від внутрішнього і зовнішнього грабежу національного багатства.

Порогові рівні зниження безпеки можна охарактеризувати системою показників загальногосподарського і соціально-економічного значення, що відбивають, зокрема:

- гранично допустимий рівень зниження економічної активності, обсягів виробництва, інвестування та фінансування, за межами якого

неможливо самостійне економічний розвиток країни на технічно сучасному, конкурентоспроможному базисі, збереження демократичних основ суспільного ладу, підтримання оборонного, науково-технічного, інноваційного, інвестиційного та освітнього потенціалу;

- гранично допустимий зниження рівня і якості життя основної маси населення, за межами якого виникає небезпека неконтрольованих соціальних, трудових, міжнаціональних та інших конфліктів;

- створюється загроза втрати найбільш продуктивної частини національного «людського капіталу» і нації як органічної частини цивілізованої спільноти;

- гранично допустимий рівень зниження витрат на підтримку і відтворення природно-екологічного потенціалу, за межами якого виникає небезпека незворотного руйнування елементів природного середовища, втрати життєво важливих ресурсних джерел економічного зростання, а також значних територій проживання, розміщення виробництва і рекреації, нанесення непоправної шкоди здоров'ю нинішнього і майбутнього поколінь і ін. [1]

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок про те, що економічна безпека - це здатність економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях. Іншими словами, економічна безпека являє собою сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, що сприяють ефективному динамічному зростанню національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, що гарантує від різного роду погроз і втрат. [37]

1.3 Механізм забезпечення економічної безпеки країни

Механізм забезпечення економічної безпеки являє собою систему організаційних, економічних і правових заходів щодо запобігання загроз економічній безпеці та включає наступні елементи:

- прогнозування соціально-економічного розвитку держави з урахуванням виявлених і потенційних чинників і процесів, що загрожують його економічній безпеці в прогнозованому періоді;
- моніторинг і аналіз чинників і процесів, що визначають внутрішні і зовнішні загрози економічній безпеці для держави;
- розробка і реалізація органами виконавчої влади заходів щодо попередження можливих загроз економічній безпеці України за всіма сферами і галузями економіки;
- експертиза проектів законодавчих та інших нормативних і правових актів з фінансових і господарських питань з позиції захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз національним інтересам держави в області економіки. [34]

В результаті зусиль держави по досягненню економічної безпеки хотілось би побачити сприятливе середовище для життя і процвітання людини, соціальної і військово-політичної стабільності російського суспільства, співдружності існування багатонаціонального російського суспільства, дієздатну модернізовану армію і не корумповану систему внутрішньої безпеки.

Механізм забезпечення економічної безпеки виконує ряд дуже важливих функцій, до яких відносять захисну, регулятивну, превентивну (попереджувальну), інноваційну та соціальну функції.

Захисна функція механізму повинна захистити економіку країни від внутрішніх і зовнішніх спроб втручання і безпосередньо залежить від чесною, професійною роботи державних правоохоронних органів. Для

забезпечення роботи захисної функції потрібна наявність чотирьох обов'язкових умов, серед яких:

- а) наявність і ефективне використання соціально-економічних ресурсів країни;
- б) раціональне використання і охорона наявних природних ресурсів;
- в) вдосконалення управлінських і кадрових ресурсів на федеральному і регіональному рівнях;
- г) захист національної економіки від зовнішнього впливу, нейтралізація зовнішніх ризиків. [25]

Регулятивна функція механізму забезпечення економічної безпеки передбачає два варіанти нейтралізації загроз - регулювання «зверху вниз» (механізм державного регулювання) і регулювання «знизу вгору» (механізм ринкового саморегулювання).

Превентивна функція механізму забезпечення економічної безпеки - це адекватне планування та попередження неприємних і шкідливих процесів, що виникають як всередині, так і поза нашої економічної системи. Важливими важелями механізму є закони, правові акти, накази і постанови уряду, а також формування інформаційної системи економічної безпеки і т.д.

Інноваційна функція механізму забезпечення економічної безпеки полягає в виробленні та подальшому застосуванні інноваційних рішень і заходів з метою подолання виникаючих і вже діючих загроз економіці України. Реалізація цієї функції безпосередньо пов'язана з дією так званого компенсаційного потенціалу економіки, представленого в двох формах - формі державного регулювання і в формі ринкового саморегулювання за аналогією з регулятивної функцією. [3]

Соціальна функція механізму забезпечення економічної безпеки спрямована на вирішення таких головних цілей:

- реалізація прав і свобод громадян країни;
- досягнення найвищого рівня і якості життя населення шляхом взаємного партнерства господарюючих суб'єктів, суспільства і різних соціальних груп і задоволення їх різноманітних потреб.
- зниження рівня безробіття;
- збільшення тривалості життя шляхом забезпечення доступності медичних послуг, пропаганди здорового способу життя, стимулювання любові до народного спорту серед молоді, проголошенням традиційних загальнолюдських цінностей (сім'ї, багатодітності, високоосвічені і т.д.);
- доступну освіту.

Таким чином, для зміцнення України і її процвітання як суверенної і обороноздатної держави, необхідно реалізувати всі перераховані вище функції механізму забезпечення економічної безпеки. Продовжувати розпочату нашим урядом соціальну, людинолюбну політику, впевнено і послідовно розвивати виробничу сферу економіки, перестаючи бути для наших зарубіжних партнерів тільки сировинної державою. Може бути це тільки мрія, але чесна система судочинства, непідкупні судді, які не корумпована поліція є гарантом нашої економічної безпеки в тому числі, тому що віра народу в його держава - це і є головний механізм.

Як висновок можна сказати, що для сьогоденної України ефективної системи забезпечення економічної безпеки - це можливість запросити достойне місце у світовому геополітичному та економічному просторі.

Економічна безпека - це стан захищеності економіки від внутрішніх та зовнішніх угроз. Постійний економічний розвиток країн, задоволення соціальних та економічних потреб громадян, розумне використання природних ресурсів - це ціль економічної безпеки.

Економічна безпека підвержена поверненню з боку різних факторів; причем не тільки економічні, так як угрози у сфері економіки носів

складного характеру. На неї виявляють суттєвий вплив геополітичних, соціальних, екологічних та інших факторів.

У кількох основних групах економічної безпеки України розглядаються: збільшення матеріальної диференціації населення та підвищення рівня безпеки, деформування структур російської економіки, використання неврівноваженості соціально-економічного розвитку регіонів, криміналізація та олігархізація громадських та господарських справ.

Стратегія економічної безпеки України включає в себе необхідність відслідковувати та оцінювати як внутрішні, так і зовнішні угрози, здатні показувати дестабілізуюче вплив на економіку.

РОЗДІЛ 2. Проблеми безпеки бізнесу

2.1 Проблеми бізнесу

Загрози, які виходять від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, визначають зміст діяльності щодо забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки, які розрізняються як реальні і потенційні, поетому діяльність щодо забезпечення безпеки зводиться до прогнозування загроз, визначення і реалізації найбільш ефективних заходів по їх локалізації.

На рівні підприємства безпека залежить від суб'єктивних факторів, так як концепцію безпеки конкретного підприємства визначає його керівництво, виходячи зі свого уявлення про проблему безпеки, наявності ресурсів, стратегічних цілей діяльності. Оцінка загрози є обов'язковою в діяльності підприємства при плануванні і прийнятті рішень в межах повноважень, закріплених чинним законодавством.

Система реальних і потенційних загроз економічній безпеці не статична, так як вони можуть з'являтися і зникати, наростати і зменшуватися.

Під терміном «безпека підприємства» будемо розуміти, захищеність його життєво важливих функцій (інтересів) від зовнішніх і внутрішніх загроз, при наявності балансу між інтересами особистості, суспільства і держави.

Загрозу безпеці підприємства будемо трактувати як конфлікт цілей функціонування і розвитку підприємства із зовнішнім або внутрішнім середовищем, а при збігу цілей - як розбіжність форм і методів їх досягнення. Іншими словами, загроза безпеки підприємства - це сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку його життєво важливим інтересам.

Розглянуті визначення дозволяють уявити систему забезпечення безпеки підприємства як комплекс ефективних заходів (управлінських рішень) по зниженню реальних і потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз, який повинен бути обґрунтований оцінкою цих загроз, аналізом кризових ситуацій і інших чинників, що перешкоджають досягненню цілей підприємства і створюють небезпеку для його життєво важливих інтересів.

Створення ефективної системи забезпечення безпеки залежить від повноти реалізації принципів системного підходу до вирішення даної проблеми.

Стратегічний моніторинг оцінює хід реалізації стратегії, можливість і доцільність її подальшого розвитку. Оперативний моніторинг дає оцінку правильності окремих функцій і робіт, відстежує поточну діяльність за фактичними значеннями показників, порівнюючи їх з плановими, нормативними, середніми показниками і граничними значеннями. Стратегічний моніторинг спрямований на розвиток, а оперативний моніторинг - на конкретний результат.

У систему безпеки включаються завдання, складові комплекс захисних заходів:

- аналіз і оцінка загроз безпеки підприємства;
- планування та реалізація комплексу заходів щодо локалізації загроз і протіводействія загрозам.

Потрібно зауважити, що сама система безпеки також схильна до внутрішнім і зовнішнім загрозам, а засоби захисту взаємодіють один з одним, з суб'єктом загрози і об'єктом захисту. Методи захисту різноманітні і різні за принципами побудови, функціональними можливостями, вартості, експлуатаційним витратам і залежить від безлічі факторів, тому на практиці вводять поняття про межу, або достатності

заходів захисту. Таких заходів, які будуть адекватні проектованого (оптимізуемого) рівню надійності системи захисту в цілому.

Звідси впливає два положення:

- захист проектується як єдина система;
- система захисту будується з урахуванням певних принципів, які забезпечують ефективність її створення і експлуатації.

Як цих принципів можна рекомендувати: комплексність; ешелонування; надійність (рівнопрочність рубежів); розумну достатність; безперервність.

Комплексність означає, що необхідно передбачати прояв всіх видів можливих загроз, включаючи несанкціонований доступ, і всі можливі для нього засоби захисту, які повинні функціонувати узгоджено як єдиний комплекс (механізм) захисту, взаємно доповнюючи один одного в функціональному і технічному аспектах.

Особливо необхідно приділяти увагу і враховувати зв'язку між різними засобами захисту. Комплексний характер захисту в даному випадку є наслідком складної системи взаємопов'язаних процесів, кожен з яких, в свою чергу, має безліч різних взаємообумовлюючих один одного сторін, властивостей і тенденцій.

Надійність, вимагає, щоб всі ділянки були однаково надійними з точки зору можливої реалізації загрози.

Розумна достатність полягає у встановленні прийняттого рівня безпеки, так як, володіючи достатнім обсягом ресурсів (часом і засобами), можна подолати будь-яку, навіть технічно і організаційно досконалий захист.

Система захисту вимагає значних вкладень і експлуатаційних витрат, тому необхідно вибрати рівень при якому ймовірність і розмір можливих збитків будуть поєднуватися з гранично допустимими витратами на

розробку і функціонування системи безпеки. Для реалізації цього принципу передбачає попереднє ранжування загроз за ступенем їх важливості з точки зору впливу на показники діяльності підприємства.

Принцип безперервності означає, що в процесі функціонування системи захисту не було перерв у її роботі, викликаних ремонтом, зміною паролів, якими може скористатися суб'єкт загрози.

Розглянуті принципи побудови систем безпеки висувають вимоги до організаційної структури служби безпеки підприємств, яка розглядається в якості одного з необхідних елементів менеджменту фірми.

Під об'єктом безпеки можна розуміти:

- структурні підрозділи, групи співробітників, власники акцій підприємства;
- ресурси підприємства (інформаційні, кадрові, матеріально-технічні, інформаційні, інтелектуальні і фінансові);
- різні види діяльності (управлінська, виробнича, постачальна і т.д.).

Головною метою забезпечення безпеки підприємства є вплив на загрози в нестабільних умовах зовнішнього і внутрішнього середовища. Для цього потрібна реалізація наступних завдань:

Виявлення загроз і вироблення заходів по їх протидії;

- забезпечення захисту;
- розробка та реалізація заходів протидії всім видам шпигунства (промислового, науково-технічного, економічного і т.д.);

Оперативне інформування керівництва підприємства про негативні явища порушення законодавства з боку державних і муніципальних органів, комерційних і некомерційних організацій, які зачіпають інтереси підприємства;

- попередження переманювання співробітників підприємства, що володіють конфіденційною інформацією;

- різностороннє вивчення ділових партнерів;

Оперативне реагування на дезінформаційні заходи;

- створення локальних правових актів, спрямованих на забезпечення безпеки підприємства;
- розробка та реалізація заходів щодо захисту комерційної та іншої інформації;
- реалізація заходів з протидії недобросовісної конкуренції;
- реалізація заходів щодо захисту ресурсів підприємства;
- створення системи захисту інтелектуальної власності;
- розробка заходів щодо запобігання надзвичайної ситуації;
- створення умов для ефективної взаємодії з правоохоронними і контрольними органами з метою попередження і припинення правопорушень, спрямованих проти інтересів підприємства;
- створення системи щодо попередження загроз фізичній безпеці майну підприємства і його персоналу;
- реалізація заходів по відшкодуванню матеріальної та моральної шкоди, завданої підприємству в результаті неправомірних дій організацій і окремих фізичних осіб.

Ефективна система, управління безпекою розробляється на основі виробленої стратегії, яка будуватися по одному з наступних напрямків:

1. Випереджаюче протидію: використання службою безпеки найбільш активних методів протидії можливим загрозам; критерієм служить його максимальна ефективність без урахування етичності його застосування; допускає використання промислового шпигунства, не завжди коректні методи контролю над лояльністю власного персоналу і т.д.

Даний напрямок має, як плюси, так і недоліки (табл.1) і доцільно використовувати його в великих компаніях, що функціонують в умовах жорсткої конкурентної боротьби.

Переваги і недоліки попереднього впливу

Переваги попереднього впливу	недоліки попереднього впливу
1. Можливість ефективного вирішення виникаючих у фірми проблем, пов'язаних із забезпеченням власної безпеки, без підтримки держави	1. Неминучі протиріччя з чинним законодавством, тобто потенційні проблеми з правоохоронними, судовими та наглядовими органами
2. Забезпечення пріоритету методів профілактичного протидії потенційним загрозам	2. Висока ймовірність адекватної відповіді з боку конкурентів, які постраждали від подібної політики
3. Можливість забезпечення ефективною підтримки інших напрямків діяльності фірми, таких як маркетинг і управління персоналом	3. Необхідність більш високого вкладення фінансових, кадрових, матеріально-технічних ресурсів

2. Пасивний захист: орієнтація на захист з боку держави в особі правоохоронних і судових органів; дає можливість обмежити функції власної служби безпеки, закріпивши за нею мінімально необхідні обов'язки щодо профілактики і відображенню потенційних загроз. Вона має переваги і недоліки, представлені в табл.2 і може бути рекомендована невеликим підприємствам, що працюють на найменш конкурентних ринках або під патронажем державних органів.

Таблиця 2 Переваги та недоліки пасивного захисту

Переваги пасивного захисту	недоліки пасивного захисту
1. Мінімальні витрати на практичну реалізацію захисту	1. Повна залежність безпеки фірми від ефективності діяльності правоохоронних органів
2. Відсутність загроз застосування до фірми відповідних санкцій з боку держави, завдяки дотриманню правових норм.	2. Орієнтація на методи протидії вже реалізованим загрозам. Дані методи є менш ефективними в порівнянні з профілактичними і припиняти заходами.

При формуванні, експлуатації та розвитку системи управління безпекою необхідно дотримуватися ряду вимог:

1. Системний підхід: дозволяє підійти до управління безпекою як до єдиного цілого; виявити різноманітні зв'язки між елементами, що забезпечують цілісність системи, встановити напрямок діяльності системи і реалізовані нею конкретні функції. Вимоги до системи безпеки підприємства.

2. Використання методів профілактичного характеру: організація підприємництва щодо запобігання потенційних загроз, що забезпечує можливість не допустити збитків бізнесу в принципі, тоді як інші методи дозволяють його скоротити або покарати винуватців.

3. Забезпечення пріоритетного захисту конфіденційної інформації і тільки потім інших об'єктів потенційних загроз.

Розвиток засобів, методів і форм автоматизації, застосування персональних комп'ютерів, впровадження інформаційних технологій роблять інформацію набагато більш вразливою, тому що інформація може бути незаконно змінена, викрадена або знищена.

4. Участь в забезпеченні безпеки бізнесу всіх співробітників в рамках встановленої їм компетенції і відповідальності.

Структура загроз, серед яких і загрози з боку власного персоналу, знижують можливість ефективної протидії їм силами тільки співробітників служби безпеки, тому необхідні профілактичні засоби безпеки серед власного персоналу та впровадження заходів по забезпеченню безпеки всім колективом підприємства.

5. Взаємодія системи управління безпекою бізнесу з усіма напрямками управління: реалізується на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях, так як є пряма залежність стратегії забезпечення безпеки від загальної стратегії підприємства і його конкурентної стратегії.

6. Економічна доцільність використання системи управління безпеки; вартість розробки і експлуатації системи управління безпекою повинна бути менше вартості можливого збитку, що наноситься підприємству в разі його функціонування без організації такої системи.

7. Визначення та закріплення повноважень служби безпеки: робота співробітників пов'язана з можливістю перевищення службових повноважень, тому необхідно наділити співробітників служби безпеки відповідними повноваженнями для попередження таких випадків, забезпечити проведення свого розслідування чи ведення лінії захисту у відповідних органах.

Розглянуті вище елементи системи безпеки дозволяють сформулювати певні вимоги до концепції.

1. Конструктивність: в концепції повинні знайти відображення:

- початковий стан підприємства, на перетворення якого спрямована концепція;
- стан підприємства, досягнуте в результаті реалізації концепції;
- заходи, необхідні для досягнення сформульованих в концепції цілей;

- засоби, необхідні і достатні для досягнення поставлених цілей;
- джерела ресурсного забезпечення, що використовуються в ході реалізації концепції;
- механізм реалізації концепції, тобто способи (методи) використання виділених коштів і ресурсів.

2. Убудованість концепції в систему розвитку всього підприємства.

3. Відкритість: можливість в її рамках реагувати на зміну умов реалізації концепції і вносити корективи в реалізацію в разі їх необхідності.

Ці вимоги визначають в якості обов'язкової умови включення в структуру концепції наступних позицій:

1. Виявлення об'єкта і предмета, визначення їх сутності, місця серед безлічі інших.

2. Чітке формулювання мети завдань концепції.

3. Визначення умов, необхідних і достатніх умов для реалізації концепції і зіставлення їх з реально існуючими.

4. Виявлення заходів, що забезпечують реалізацію концепції.

5. Формулювання критеріїв по розробці концепції по оцінці результатів її реалізації.

Концепція є офіційно затверджується документом, в якому відбивається система поглядів, вимог і умов організації заходів безпеки підприємства. У загальному вигляді структура концепції може містити наступне:

I. Опис проблемної ситуації в сфері безпеки підприємства.

1.1. Перелік потенційних і реальних загроз безпеки, їх класифікація та ранжування.

1.2. Причини і фактори зародження загроз.

1.3. Негативні наслідки загроз для підприємства.

II. Механізм забезпечення безпеки.

- 2.4. Визначення об'єкта і предмета безпеки підприємства.
- 2.5. Формулювання політики і стратегії безпеки.
- 2.6. Принципи забезпечення безпеки.
- 2.7. Цілі забезпечення безпеки.
- 2.8. Завдання забезпечення безпеки.
- 2.9. Критерії і показники безпеки підприємства.
- 2.10. Створення організаційної структури з управління системою безпеки підприємства.

III. Заходи по реалізації заходів безпеки.

- 3.1. Формування підсистем загальної системи безпеки підприємства.
- 3.2. Визначення суб'єктів безпеки підприємства та їх ролі.
- 3.3. Розрахунок коштів і визначення методів забезпечення безпеки.
- 3.4. Контроль і оцінка процесу реалізації концепції.

Необхідно відзначити, що повне уявлення про систему безпеки можна отримати після вивчення офіційних документах за концепцією його безпеки і планів підрозділів підприємства по реалізації цієї програми. Сформована на науковій основі система безпеки дозволяє формувати структурний підрозділ – службу безпеки.

2.2 Основні положення створення служби безпеки підприємства

Аналіз існуючих потреб у послугах із забезпечення безпеки показує, що сьогодні пред'являється попит в основному на: фізичну охорону будівель, інкасацію, захист від рекету, прослуховування телефонного зв'язку, приміщень від радіозакладок, комп'ютерів і комп'ютерних мереж від проникнення і вірусів.

Значно менше користуються попитом послуги (через недооцінку ступеня важливості): щодо захисту документованої інформації, що містить державну та комерційну таємницю; по роботі з персоналом, допущеним до конфіденційної інформації.

Особливо слід виділити проблему безпеки зовнішніх контактів підприємства: аналіз репутації співвиконавців, контрагентів, їх кредитоспроможності, фінансової спроможності; вивчення конкурентів, дослідження ринку, т. е. забезпечення прикладних аспектів безпеки сучасного маркетингу. Винятком є комерційні банки, так як для них вивчення потенційних клієнтів тісно пов'язаний з поверненням кредитів.

Ринок послуг в сфері безпеки характеризується відсутністю чітких меж, так як фірми, що працюють на цьому ринку, є в основному багатoproфільними.

Серед напрямків їх діяльності можна виділити:

- охорона офісних приміщень;
- підготовка і надання охоронців;
- підготовка охоронців;
- консультації;
- детективна діяльність, що включає збір інформації;
- охорона вантажних перевезень;
- охорона автостоянок;
- установка технічних засобів безпеки.

Серед спеціальних послуг, що надаються різними агентствами безпеки, переважають такі, як: охорона масових заходів; продаж зброї; створення локальних систем криптографічного захисту інформації; спільне з міліцією патрулювання.

Найбільш перспективними видами послуг є: збір інформації, в тому числі по кредитоспроможності бізнес-партнерів і надійності угод; надання

комплексних послуг з охорони комерційних підприємств; супровід вантажів та матеріальних цінностей; послуги з технічного захисту, підготовці кадрів, захисту інформації. За цими напрямками обсяг укладених угод стає дедалі більше.

Особливістю ринку охоронних послуг є те, що розвиток бізнесу здійснюється переважно за рахунок розширення кола клієнтів із залученням більших комерційних підприємств, але не за рахунок диверсифікації послуг (розширення їх номенклатури або поглиблення спеціалізації).

Крім того, неякісно сформована система погляди на економічну безпеку підприємства, відсутність методологічної бази по вимірюванню та управління економічною безпекою є причиною того, що цим питанням в системі безпеки приділяється недостатньо уваги. Для промислових підприємств оцінка безпеки важлива, так як задіяний потенціал є стабілізуючим фактором антикризового розвитку, гарантом економічного зростання і підтримки економічної незалежності. До того ж стан і тенденції розвитку, що забезпечують економічну безпеку, виключають або мінімізують збиток не тільки потенціалу окремого підприємства, а й економіки в цілому. В цьому і полягає головне завдання забезпечення економічної безпеки.

«Економічна безпека підприємства» є комплексним поняттям і включає в себе сукупність факторів, пов'язаних не стільки з внутрішнім станом самого підприємства, скільки з впливом зовнішнього середовища, з її суб'єктами, з якими підприємство вступає у взаємозв'язок. Зараз вітчизняні підприємства створюють у своїй структурі спеціалізовані підрозділи, покликані забезпечити безпеку цих підприємств. Однак на практиці у значній кількості керівників цих новостворених служб поки не сформовано розуміння принципу забезпечення безпеки як одного з

базових в економічній діяльності, немає розробленої і ефективно функціонуючої наукової системи оцінки та забезпечення економічної безпеки, теоретичної бази, що істотно знижує ефективність їх функціонування.

Відповідно до Закону засновником служби безпеки може бути тільки одна фірма.

При створенні служби безпеки фірма-засновник може надати їй право відкривати поточний і розрахунковий рахунок у банку (це повинно знайти відображення в Статуті), який призначений тільки для операцій, пов'язаних з видачею готівки. Однак це не дозволяє відносити службу безпеки до юридичної особи, так як його найважливіша ознака - наявність у нього відокремленого майна - відсутня.

Служба безпеки створюється засновниками в інтересах безпеки підприємства для організації захисту від усіх видів загроз.

Деталізація загроз, усунення, припинення або нейтралізація яких входить до компетенції служби безпеки, повинна знайти відображення в її статуті стосовно основних видів безпеки.

Саму ж службу безпеки, покликану забезпечити безпеку підприємства можна визначити як її структурний підрозділ, що здійснює в рамках законодавства і власного статуту заходи щодо запобігання та припинення загроз інтересам свого засновника.

Однак надзвичайно важко, а іноді неможливо, встановити ту межу, за якою закінчується безпеку засновника: контакти з діловими партнерами, співробітниками правоохоронних і наглядово-контрольних органів, представниками місцевої влади, клієнтами і т.д., неминуче підвищують ризик нанесення шкоди і роблять ці кордону вельми розпливчастими, невизначеними.

Одним з критеріїв, що визначає межі безпеки підприємства, є можливість нанесення шкоди інтересам підприємства. На практиці є ситуації, коли можливе нанесення збитку партнеру неминуче тягне збитки підприємству, створюється загроза спільним інтересам двох (або більше) підприємств.

Для вирішення цих проблем на підприємстві створюються служби безпеки. При цьому функціонуванням служби безпеки підприємства багато в чому визначається якістю прийнятого Статуту служби.

На практиці в нього включають такі розділи:

1. Розділ "Загальні положення", який містить:

- Нормативні акти, діяльності служби безпеки;
- повне найменування та адреса місцезнаходження фірми-засновника;
- підстави створення служби безпеки (протокол, наказ, рішення колегії тощо) і дату його установи;
- місце служби безпеки і його підпорядкованість в структурі підприємства;
- принципи діяльності служби безпеки;
- наявність поточного, розрахункового рахунку;
- порядок фінансування.

Формулювання мети діяльності служби безпеки має велике значення, так як від цього залежать, функції, завдання, які будуть поставлені перед нею. Основну мету діяльності служби безпеки можна визначити наступним чином: своєчасне припинення (нейтралізація) протиправних посягань на економічні інтереси і персонал фірми. Цю мету визначає керівник фірми-засновника, тому можливі і інші її формулювання.

2. Розділ «Основні завдання»: перераховуються завдання, в рамках компетенції даній роботі безпеки і які забезпечують досягнення мети.

Стосовно до наведеної нами вище мети, до основним задачам в рамках сформульованої мети можна віднести:

- забезпечення охорони власності та захист персоналу;
- координація діяльності співробітників і підрозділів підприємства щодо забезпечення безпеки;
- забезпечення захисту від несанкціонованого доступу до інформації про персонал і діяльності підприємства;
- збір, обробка та аналіз конфіденційної інформації серед персоналу фірми і в сфері підприємництва.

3. Функції:

- забезпечення порядку в місцях проведення представницьких, конфіденційних заходів;
- консультування керівництва і персоналу підприємства з питань забезпечення безпеки;
- охорона майна фірми і захист життя і здоров'я персоналу від протиправних посягань;
- збір інформації та вивчення кримінальних аспектів ринку;
- збір відомостей у цивільних справах і виявлення ненадійних і некредитоспроможних ділових партнерів;
- проектування, монтаж і експлуатаційне обслуговування засобів охоронно-пожежної сигналізації.
- аналіз, планування і координація діяльності щодо забезпечення безпеки підприємства;
- контроль діяльності служби безпеки;
- оцінка діяльності служби безпеки і підприємства.

4. Розділ "Права і обов'язки".

До основних прав слід віднести такі, як:

- право внесення пропозицій керівництву та структурним підрозділам підприємства з питань безпеки;
- право контролю за дотриманням режиму безпеки; проведення розслідувань; зміна структури служби безпеки;
- право здійснення взаємодії з правоохоронними і контрольно-наглядовими органами;
- право розпорядження наданими фінансовими засобами;
- право заборони проведення певних робіт;
- право самостійного набору і звільнення співробітників і т.д.

На додаток до прав на службу безпеки покладаються такі обов'язки:

- виконання функцій в рамках законодавства;
- навчання персоналу з питань безпеки;
- надання звітності про свою діяльність;
- запобігання правопорушень в рамках компетенції і т.д.

При цьому слід враховувати, що реалізація обов'язків можлива лише при наявності адекватних прав.

5. Розділ "Керівництво". У розділі необхідно відобразити: підпорядкованість начальника служби безпеки; порядок виконання розпоряджень; обов'язки персоналу виконувати вказівки керівника служби безпеки; процедура оскарження неправомірних дій; порядок призначення і звільнення керівників служби безпеки; перелік основних кваліфікованих вимог; критерії ефективності діяльності служби безпеки.

6. Розділ "Взаємовідносини та зв'язку": процедури контактів служби безпеки з керівниками і конкретними підрозділами; правоохоронними, контрольно-наглядовими та судовими органами; засобами масової інформації; діловими партнерами засновника; депутатським корпусом і т.д.

7. Розділ "Майно та кошти": матеріально-технічне забезпечення функціонування служби безпеки (меблі, комп'ютери, автомашини, засоби зв'язку, приміщення, спецзасоби та зброю, формене обмундирування і т.д.); умови і порядок фінансування служби безпеки; наявність комп'ютерних програм, спеціальної літератури та нормативних актів і т.д. Все це повинно бути відображено в Статуті, що дозволить уникнути конфліктів з контрольними органами і створити правову основу для кількісного та якісного поліпшення її роботи.

8. Розділ «Контроль і ревізія діяльності»: суб'єкти цієї діяльності; правомочності; порядок доступу до документації служби безпеки, місце і час зберігання контрольних документів, форми і методи усунення виявлених недоліків.

9. Розділ "Реорганізація і ліквідація": підстави та порядок реорганізації та ліквідації служби безпеки, необхідність створення ліквідаційної комісії; збереження соціальних гарантій щодо звільнених співробітників і т.д.

Проект Статуту підписується його начальником, затверджується керівником підприємства і видається на узгодження начальнику органу внутрішніх справ.

Корективи в Статут служби безпеки вносяться тільки за погодженням з керівником підприємства і органів внутрішніх справ за місцем своєї установи.

На підприємстві повинні бути розроблені внутрішні нормативні документи, що забезпечують діяльність служби безпеки, до яких відносяться:

- посадової інструкції та документи регламентного характеру;
- Інструкції і документи, що містять комерційну таємницю;

- Перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю, зобов'язання про нерозголошення комерційної таємниці та основні вимоги до співробітників по її захисту;

Перелік: відомостей, які не повинні розголошуватися стороннім особам з метою особистої безпеки співробітників; посадових осіб, уповноважених відносити інформацію до комерційної таємниці;

- правила: віднесення інформації до комерційної таємниці і зняття з їх носіїв грифу конфіденційності; ведення секретного діловодства; прийому відвідувачів; внутрішнього трудового розпорядку і т.д .;
- памятка працівнику (службовцю) про збереження комерційної таємниці.

Ці документи розробляються співробітниками служби безпеки спільно з відповідними службами і підлягають також спільному контролю за їх виконанням.

Побудова організаційної структури служби безпеки залежить від наступних факторів:

- виробнича діяльність (продукція, що випускається і прогресивність технології, наявність патентів і ліцензій, виробнича потужність, чисельність працюючих, темпи технічного розвитку);
- ринкова кон'юнктура (темп розвитку галузі, вид кривої життєвого циклу, динаміка продажів, частка ринку, наявність стратегічних зон господарювання, рівень конкурентоспроможності товарів і послуг, репутація в ділових колах, імідж і гудвіл);
- Фінансова спроможність (економічна рентабельність, рентабельність капіталу і продукції, платоспроможність, рівень ділової активності, інвестиційна привабливість);

- суб'єкти захисту (носії державної або комерційної таємниці, матеріальні цінності, небезпечні виробництва, вибухо- і пожежо-небезпечні ділянки і т. п.);
- Конкурентні середовище (активність конкурентів і криміналітету).

Крім об'єктивних факторів необхідно враховувати фактори суб'єктивного порядку: наявність вільних фінансових ресурсів, які можна направити на забезпечення безпеки, суб'єктивна думка керівника підприємства, який вважає, що витрати на службу безпеки себе не окупають і тому в її організації немає необхідності.

Розглянемо далі типові напрямки діяльності служб безпеки, виходячи з поділу об'єктів захисту на групи:

- великі фінансово-промислові групи;
- державні підприємства;
- акціонерні і приватні комерційні структури (великі, середні, дрібні).

Розглянутий підхід до організації враховує практичний досвід, накопичений в Україні, і в міжнародному співтоваристві, в сфері захисту державної та комерційної таємниці. Природно, що організація управління системою безпеки має високий рівень витрат які несе підприємство у випадках реалізації загроз його безпеки, а також взаємозумовленістю проблем безпеки підприємства, особистості, суспільства і держави.

2.3. Забезпечення економічної безпеки підприємств України

Поняття "безпека" використовується практично у всіх напрямках діяльності. Економічна безпека підприємств тісно пов'язана з виробництвом продукції, виконанням робіт і наданням послуг. Від ефективності роботи, залежить економічний стан всієї країни.

Зниження ефективності роботи підприємства становить певну небезпеку для колективу кожного конкретного підприємства. Підприємство, будучи

основним елементом економіки, виконує не тільки виробничу функцію, а й несе соціальне навантаження і відповідальність.

Діяльність підприємства в сучасних умовах господарювання є досить складною і пов'язана не тільки із загальним кризовим станом економіки, а й з рядом специфічних факторів, що підсилюють активізацію загроз економічній безпеці.[35] Серед цих чинників найбільше значення мають наступні:

1. Значна ступінь монополізації ринку. Одночасно наростає рівень конкурентної боротьби за російські ринки як з боку вітчизняних, так і зарубіжних виробників.
2. Збереження значного тиску на підприємство з боку державних органів (наприклад, в сферах ліцензування, оподаткування).
3. Криміналізація бізнесу і використання кримінальними структурами угод з метою відмивання «брудних» грошей, вивезення їх за кордон.
4. Наявність соціальних проблем (низький рівень доходів населення; безробіття; плинність кадрів) знижує ступінь відповідальності і збільшує ймовірність схильності працівників до незаконних дій.
5. Недосконалість законодавства і відсутність єдності і взаємної узгодженості різних правоохоронних органів.
6. Неотрабованість методів захисту економічної безпеки та відсутність досвідчених фахівців.

Економічна діяльність підприємства пов'язана з: вирішенням організаційних питань; правовими та економічними проблемами; технічними аспектами; кадровими і т.д. Особливо це важливо, коли підприємство є великим, диверсифікованим виробничим підприємством, яке має найширші ділові зв'язки і значна кількість контрагентів: постачальників, кредиторів, позичальників, клієнтів.

У будь-якому випадку кожне підприємство представляє собою систему сукупність об'єктів, взаємодія яких обумовлює наявність інтеграційних якостей, не властивих її частинам, компонентам. Якраз по лініях внутрішніх і зовнішніх зв'язків і можуть реалізуватися загрози його економічної безпеки. Для забезпечення максимального ступеня захисту від цих загроз і необхідна певна діяльність, яка також повинна носити системний характер.

Економічну безпеку, яка забезпечує мобілізацію і найбільш оптимальне управління ресурсами підприємства з метою забезпечення його сталого функціонування і протидіє всіляким негативним впливів навколишнього середовища, слід розглядати в трьох аспектах. По-перше економічна безпека - стан найбільш ефективного використання ресурсів підприємства, що забезпечує запобігання загрозам впливають із зовнішнього середовища, і стабільне функціонування підприємства як в даний час, так і в майбутньому (фінансовий аспект). По-друге, економічна безпека можна розглядати як систему оцінки і забезпечення економічна безпека (економічний аспект). Однак перед підприємством стоїть завдання не тільки проаналізувати і дати оцінку економічна безпека а й зуміти зробити її прогноз (якщо прогноз - то на який проміжок часу?). По-третє, економічна безпека є забезпечення сталого функціонування підприємства в умовах негативного впливу навколишнього середовища шляхом мобілізації та найбільш оптимального управління ресурсами підприємства. Відмічу, що:

- в умовах сталого функціонування підприємство основну увагу приділяє: на підтримку нормального ритму виробництва і збуту; на запобігання матеріального і (або) фінансового збитку; на недопущення несанкціонованого доступу до службової інформації і

руйнування комп'ютерних баз даних; на протидію недобросовісної конкуренції і кримінальним проявам;

- в умовах кризи небезпека для підприємства представляє руйнування його потенціалу (виробничого, технологічного, науково-технічного, кадрового), так як не забезпечується здатність потенціалу до відтворення.

Основні джерела інвестицій у кризовій ситуації у підприємства, виявляються перекриті. В цілому на мою думку спостерігається тенденція втрати промисловими підприємствами здатності виробництва складної і наукоємної продукції. Під загрозою знаходиться технічне переозброєння базових галузей економіки (енергетика, транспорт, металургія, хімія, видобуток корисних копалин і т.д.), так як повноцінне заміщення новим вітчизняним обладнанням буде ускладнене або неможливе.

В цілому слід зазначити, що бізнес в Україні характеризується складністю, постійним станом боротьби і гострої конкуренцією підприємства, так як не існує стійких правил ні для партнерів, ні, певною мірою, для держави. Так підприємства без зупинки постійно пристосовуються: до недосконалості законодавчої бази; нестачі кваліфікованих працівників; зношеності виробничого обладнання; дефіциту оборотних коштів; жорсткої грошової і податкової політики держави; неплатоспроможності партнерів та ін.

Підприємства в сучасних умовах не можуть відчувати себе в економічній безпеці, якщо його продукція не затребувана, якщо відбувається тривалий спад в технологічному розвитку країни.

Потрібно відзначити, що істотну загрозу економічній безпеці становить небезпека захоплення зарубіжними інвесторами контрольних пакетів акцій провідних підприємств, так як вони здатні заблокувати виробництво

конкуентоспроможної продукції і не допустити її не тільки на світовий ринок, а й на внутрішній ринок країни.

Крім цього безпеки загрожує: криміналізація багатьох сфер життя суспільства; корумпованість чиновників; агресивність мафіозних структур; погрози особистої безпеки керівництва. Рівень загроз залежить від комерційної діяльності, масштабів організацій, що функціонують на ринку.

В цілому забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає:

- високу фінансову ефективність, незалежність і стійкість роботи підприємства;
- розвиток і конкурентоспроможність технологічної бази підприємства;
- високий рівень організації управління підприємством;
- жорсткий кадровий відбір;
- забезпечення відповідності екологічним стандартам;
- ефективний механізм правового регулювання всіх напрямків діяльності підприємства;
- забезпечення інформаційної безпеки роботи підприємства;
- гарант безпеки працівників підприємства, а також збереження їх майна і професійних інтересів.

Розвиток, який забезпечує економічну безпеку підприємства, виключає або мінімізує збиток потенціалу окремого підприємства, так як економічна безпека має зв'язок з системою і результатами стратегічного планування і залежить від цілей виробництва, засобів і можливостей їх досягнення, конкурентного середовища і т.д.

Стратегія економічної безпеки повинна включати:

- загальну характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства;

- визначення та моніторинг факторів, що зміцнюють або руйнують стійкість його соціально-економічного становища на короткострокову і середньострокову (три - п'ять років) перспективу;
- визначення критеріїв і параметрів (порогових значень) показників, що характеризують інтереси підприємства і відповідають вимогам його економічної безпеки;
- розробку економічної політики, що включає механізми обліку впливають на стан економічної безпеки чинників;
- напрямку діяльності підприємства по реалізації стратегії.

Для розробки системи забезпечення економічної безпеки необхідна певна концепція, яка повинна включати мету системи забезпечення безпеки, її завдання, принципи діяльності, об'єкт і суб'єкт, стратегію і тактику.

Основною метою системи є мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану підприємства, в тому числі його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам, на основі розробленого і реалізованого комплексу заходів економіко-правового та організаційного характеру. Більше значення для забезпечення економічної безпеки грає первинні економіко-правові та організаційні заходи, що забезпечують, основу системи безпеки, на відміну від вторинних - технічних, фізичних та ін.

Для досягнення мети вирішуються завдання, які об'єднують напрямки забезпечення безпеки.

До таких завдань можна віднести:

- прогнозування загроз економічній безпеці;
- організація діяльності з попередження загроз (превентивні заходи);
- аналіз і оцінка реальних загроз економічній безпеці;
- прийняття рішень і організація діяльності з реагування на ті загрози;

- розвиток системи забезпечення економічної безпеки.

До основних принципів організації і функціонування системи забезпечення економічної безпеки можна віднести:

1. Принцип законності. Діяльність підприємства і служби безпеки повинна носити конкретний законний характер. Як негативних наслідків можуть бути різного роду санкції правоохоронних органів, залучення в якості відповідача в суд, шантаж з боку кримінальних структур.
2. Принцип економічної доцільності. Слід організувати захист лише тих об'єктів, витрати на захист яких менше, ніж втрати від реалізації загроз цим об'єктам. Необхідно враховувати фінансові можливості підприємства по організації системи економічної безпеки.
3. Поєднання превентивних і реактивних заходів. Превентивні заходи дозволяють не допустити виникнення або реалізації загроз економічній безпеці. Реактивні заходи вживаються у разі реальної загрози або необхідності мінімізації їх негативних наслідків.
4. Принцип безперервності: функціонування системи забезпечення економічної безпеки має здійснюватися постійно.
5. Принцип диференційованості: вибір заходів щодо подолання загроз відбувається в залежності від характеру загрози і ступеня тяжкості наслідків її реалізації.
6. Координація: постійне узгодження діяльності різних підрозділів підприємства і поєднання організаційних, економіко-правових та інших способів захисту.
7. Підконтрольність системи забезпечення керівництва підприємства: для того, щоб система безпеки не перетворилася в замкнуте утворення, орієнтоване на рішення вузьких завдань, без урахування інтересів фірми в цілому; для оцінки ефективності діяльності системи і її можливого вдосконалення.

Об'єкт і суб'єкт системи взаємопов'язані: об'єктом системи виступає стабільний економічний стан підприємства в поточному і перспективному періоді; конкретними ж об'єктами захисту виступають ресурси (фінансові, матеріальні, інформаційні, кадрові та ін.)

Суб'єкт системи має складний характер, так як його діяльність обумовлюється не тільки особливостями і характеристиками підприємства, але і специфічними умовами зовнішнього середовища, тому можна виділити групи суб'єктів:

- працівники власної служби безпеки підприємства;
- запрошені працівники зі спеціалізованих фірм, що надають послуги із захисту діяльності підприємства.

Забезпечення економічної безпеки здійснюється на основі певної стратегії і тактики.

Генеральна стратегія виражається через загальну концепцію системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Для забезпечення економічної безпеки підприємства розробляються функціональні стратегії.

1. Стратегія економічної безпеки включає систему превентивних заходів, що реалізується через регулярну, безперервну, роботу всіх підрозділів підприємства з перевірки: контрагентів, аналізу передбачуваних угод, експертизі документів, виконання правил роботи з конфіденційною інформацією і т.п. Служба безпеки в цьому випадку виконує роль контролера.

2. Стратегія реактивних заходів застосовується в разі виникнення або реального здійснення будь-яких загроз економічній безпеці та ґрунтується на застосуванні ситуаційного підходу та обліку всіх зовнішніх і внутрішніх факторів.

Тактика передбачає застосування конкретних процедур і виконання конкретних дій з метою забезпечення економічної безпеки. До цих дій можуть бути віднесені:

- розширення юридичної служби підприємства;
- посилення заходів щодо збереження комерційної таємниці;
- створення підрозділу комп'ютерної безпеки.
- пред'явлення претензій контрагенту-порушнику;
- звернення з позовом до судових органів;
- звернення до правоохоронних органів.

Для створення надійної системи безпеки підприємства необхідно: вивчити навколишнє середовище на макро- і регіональному рівнях, на рівні партнерів і конкурентів; провести оцінку забезпеченості підприємства ресурсами, ступінь захищеності об'єктів безпеки; оцінити надійність кадрового потенціалу (особливо хто має доступ до комерційної таємниці і приймає відповідальні управлінські рішення); досліджувати стан фінансової, інформаційної, кадрової, техніко-технологічної, екологічної, інтелектуальної, політико-правової та силовий складових економічної безпеки; визначити можливості підприємства зі створення, утримання та оснащення власної служби безпеки і т.д.

На основі отриманої інформації розробляється конкретна система економічної безпеки підприємства, яка включає наступні блоки:

Блок 1. Опис проблемної ситуації:

- оцінка стану навколишнього середовища;
- аналіз стану підприємства: ресурсного потенціалу; ступеня захищеності об'єктів; надійності кадрового потенціалу; стан функціональних складових (фінансової, кадрової та інтелектуальної, правової, інформаційної тощо);
- виявлення небезпек і загроз;
- визначення факторів зародження небезпек і загроз;

- прогнозування наслідків окремих небезпек і загроз, розрахунок можливих збитків;
- формування проблемної ситуації.

Блок 2. Визначення цільової установки:

- визначення політики, стратегії і цілі безпеки;
- постановка завдань, що сприяють досягненню мети та реалізації сформульованої політики і обраного типу стратегії.

Блок 3. Побудова системи економічної безпеки підприємства:

- визначення функцій системи безпеки підприємства та вибір тих принципів, на яких вона будується;
- визначення об'єктів, функцій і принципів системи безпеки і аналіз їх захищеності;
- створення органів забезпечення безпеки та механізмів забезпечення безпеки;
- створення структури управління системою безпеки підприємства.

Блок 4. Розробка методологічного інструментарію оцінки стану економічної безпеки підприємства:

- визначення основних критеріїв та показників стану економічної безпеки;
- вибір методів оцінки стану економічної безпеки підприємства;
- формування системи методів аналізу господарського ризику.

Блок 5. Розрахунок сил і засобів забезпечення безпеки:

- розрахунок потреби в матеріально-технічних, енергетичних та інших ресурсах, засобів захисту і охорони об'єктів безпеки;
- визначення потреби в людських ресурсах і витрат на їх утримання і стимулювання праці;
- визначення фінансових витрат, необхідних для забезпечення безпеки підприємства;

- зіставлення необхідних витрат з можливими збитками від впливу небезпек і загроз.

Блок 6. Розробка заходів щодо реалізації основних положень системи безпеки підприємства:

-визначення умов, необхідних і достатніх для реалізації системи;

-знаходження джерел ресурсного забезпечення системи;

розробка стратегічного плану і планів роботи структурних підрозділів служби безпеки;

-створення служби безпеки;

-встановлення технічних засобів захисту;

-контроль за виконанням основних положень системи економічної безпеки;

-розвиток системи безпеки підприємства.

Блок 7. Висновки про необхідність розробки і реалізації системи економічної безпеки підприємства та ефективності її застосування:

-відповідність системи цілям і задачам;

-відповідність ресурсів для реалізації цілей і завдань;

-відповідність реалізованих завдань цілям системи;

-оцінка ефективності системи.

Для забезпечення цих напрямків повинна використовуватися система планування і, в першу чергу, стратегічного плану, в якому: задаються кількісні показники забезпечення функціональних складових і в цілому стану економічної безпеки підприємства; визначається потреба в ресурсах; розробляються організаційні заходи і схеми взаємодії структурних підрозділів.[47] Розробляються підприємством плани: фінансовий, виробничий, планування персоналу, плани структурних підрозділів, використовують спеціальні служби економічної безпеки для організації своєї діяльності і сприяють ефективному досягненню цілей безпеки.

Найважливішим напрямком створення системи економічної безпеки є виявлення, запобігання, нейтралізація, припинення небезпек і загроз, а в разі необхідності - відшкодування збитку, відновлення об'єктів захисту, які постраждали в результаті протиправних дій, недбалості, форс-мажорних обставин та ін.

Природно, що реалізація цих напрямків вимагає від співробітників служби високої майстерності і професіоналізму хорошою організацією, чіткості, дисциплінованості і т.д. Практичне розв'язання даної задачі є втіленням в життя найважливіших положень політики і стратегії безпеки.

Рівень економічної безпеки ґрунтується на тому, наскільки ефективно службам даного підприємства вдається запобігати загрозі та усувати збитки від негативних впливів на різні аспекти безпеки.[48]

Запобігання або пом'якшення наслідків дій загроз економічній безпеці підприємства вимагає визначення і моніторингу показників, що підривають стійкість підприємства.

Від своєчасної ідентифікації загроз, від вибору системи показників для моніторингу, залежить адекватність оцінки економічної безпеки і комплекс необхідних заходів, який необхідний для попередження небезпеки, відповідних масштабу і характеру загроз.

В першу чергу, моніторинг економічної безпеки підприємства забезпечує діагностику його стану за системою показників, що враховують специфічні галузеві особливості, найбільш характерних для даного підприємства і мають для останнього важливе стратегічне значення.

Для побудови системи кількісних і якісних показників економічної безпеки на рівні підприємства, в неї включають такі індикатори (перелік вимагає його конкретизації для кожного виду виробництва):

а) індикатори виробництва:

- Показники виробництва (зростання, спад, стабільний стан, темп зміни);
- Показники реального рівня завантаження виробничих потужностей ;;
- Показники оновлення основних виробничих фондів (реновації);
- Показники стабільності виробничого процесу (ритмічність, рівень завантаженості протягом певного часу);
- Показники, що характеризують питому вагу виробництва у ВВП (для особливо великих підприємств-монополістів);
- Показники оцінки конкурентоспроможності продукції;
- Показники вікової структури парку машин і обладнання;

б) фінансові індикатори:

- Показники обсягу замовлень (загальний обсяг передбачуваних продажів);
- Показники обсягу інвестицій (для підтримки і розвитку наявного потенціалу);
- Показники обсягу інвестицій в нововведення;
- Показники рентабельності, фондоддачі виробництва;
- просрочення заборгованість, показники дебіторської та кредиторської заборгованості;
- Показники власних джерел фінансування;

в) соціальні індикатори:

- Показники, що характеризують рівень оплати праці по відношенню до середнього показника по промисловості або економіці в цілому;
- Показники, що характеризують рівень заборгованості по зарплаті;
- Показники втрат робочого часу;
- Показники структури кадрового потенціалу (вікова, кваліфікаційна).

З урахуванням специфіки підприємства, фактичних і нормативних значень показників, їх відхилення від граничних значень індикаторів стан підприємства можна характеризувати як:

- нормальне: індикатори економічної безпеки знаходяться в межах граничних значень;
- передкризовий: минається бар'єрне значення хоча б одного з індикаторів економічної безпеки, а інші наблизилися до деякої околиці своїх бар'єрних значень;
- кризовий: минається бар'єрне значення більшості основних (на думку експертів) індикаторів економічної безпеки і з'являються ознаки необоротності спаду виробництва;
- критичне: порушуються майже всі бар'єри, що відділяють нормальний і кризовий стан розвитку, а втрата потенціалу стає неминучою.

На практиці дуже важливо забезпечувати максимальний захист функціональних складових діяльності, тобто всі найважливіші сфери (фінансову, сировинну, кадрову і т.д.) економічної безпеки підприємства (таблиці 3).

Моніторинг стану і динаміки розвитку підприємства забезпечує завчасне попередження небезпеки, що загрожує і прийняття необхідних заходів захисту і протидії.

Основними цілями моніторингу є:

- оцінка стану і динаміки розвитку підприємства;
- виявлення негативних тенденцій, процесів, причин, джерел, характеру, інтенсивності впливу негативних факторів на потенціал підприємства;
- прогнозування наслідків негативних чинників;
- аналітичне вивчення і розробка заходів щодо зниження або усунення загроз підприємству.

Моніторинг є результатом спільних зусиль усіх служб підприємства. При здійсненні моніторингу повинен діяти принцип безперервності спостереження за станом об'єкта моніторингу з урахуванням фактичного

стану і тенденцій розвитку його потенціалу, а також загального розвитку економіки, політичної обстановки і дії інших загальносистемних факторів.

Таблиця 3

Функціональні складові економічної безпеки

Найменування складової економічної безпеки	Умови забезпечення економічної безпеки	Шляхи забезпечення економічної безпеки
Фінансова	Раціональне використання основних оборотних коштів форми його капіталу, оптимізація відсотка виплат з цінних паперів, курсу цінних паперів на фондовій біржі.	Досягається шляхом: а) формування стратегії, виробничої, кадрової, управлінської, кредитної та ін. політики підприємства; в) практичної реалізації напрямків розробленої стратегії; с) постійного аналізу ефективності проведеної політики.
Техніко-технологічна	Відповідність застосовуваних на підприємстві технологій світовим стандартам, їх конкурентоспроможність і можливість подальшого удосконалення	1. Вивчення стану техніко-технологічної складової безпеки підприємства за результатами дослідження фінансово-господарської документації та технічних даних з підрозділів

		<p>підприємства.</p> <p>2. Складання інструкцій забезпечення техніко-технологічної складової безпеки на певний термін.</p> <p>3. Розробка плану по забезпеченню техніко-технологічної безпеки підприємства</p>
Політико-правова	Дотримання юридичних вимог фірмою як юридичною особою і її співробітниками.	Створення та розробка методики аналізу збитку і дослідження можливих загроз негативних факторів. Розгляд окремих конкретних ситуацій, що створюють проблеми, і розробка шляхів їх вирішення на основі конкретного прецеденту. Консультації фахівців, які не працюють в даній фірмі.
Інформаційна	Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності фірми, специфічних операцій (прогнозування потенційних загроз економічній безпеці	Збір інформації (голосні контакти з джерелами офіційної інформації, негласні контакти з джерелами секретної

	підприємства і ін.).	інформації та ін.). Опрацювання та сортування добутої інформації (внутрішня картотека і ін.). Аналітична робота з інформацією. Заходи щодо недопущення несанкціонованого доступу до інформації. Інформаційна діяльність за межами фірми (робота над іміджем і ін.).
Екологічна	Оптимізація витрат для дотримання норм екологічних стандартів за технологіями і продукції, що випускається, мінімізація витрат на штрафи за порушення норм екологічного законодавства.	Дивитися попереднє

Для проведення моніторингу необхідно відповідне методичне, організаційне, інформаційне, технічне забезпечення. Зміст і послідовність Здійснення моніторингу представлені в табл. 4.

Таблиця 4.

Содержание и последовательность осуществления мониторинга

Етап	Зміст етапу моніторингу
1	Ідентифікація підприємств (господарського суб'єкта) - об'єкт моніторингу.
2	Формування систем техніко-економічних показників оцінки економічної безпеки підприємств з урахуванням специфіки його функціонування.
3	Збір та підготовка інформації, що характеризує стан об'єкта моніторингу.
4	Виявлення (визначення) факторів, що характеризують перспективні напрямки розвитку підприємств.
5	Моделювання та формування сценаріїв або стратегія розвитку підприємств.
6	Розрахунок техніко-економічних показників підприємств на всю глибину прогнозованого періоду.
7	Проведення аналізу показників економічної безпеки підприємства.

Розглянутий методичний підхід і інструментарій дозволяють: дослідити комплекс факторів, що загрожують економічній безпеці; цілеспрямовано організувати і виконати необхідний моніторинг; системно аналізувати соціально-економічну ситуацію, проводити техніко-економічне обґрунтування прийнятих управлінських рішень.

Підтримуючи деякі висовки, можна констатувати, що економічна безпека України тісно пов'язана із структурою та динамікою світової економіки, яка знаходиться в стані потенційного системного кризису.

Забезпечити свою економіку від ризикових глобалізацій наша країна може, зменшивши залежність від випадковостей, внезапних колективних світових кон'юктур.

Відповіді на потреби забезпечення економічної безпеки можуть бути статті наукових досягнень теорій катастроф, предметом яких є вивчення та попередження ризиків, конфліктів і кризисів.

Необхідність освоєння теорій катастрофи для багатьох стала очевидною вже в початку «перебудови» та відповіді на неї була публікація монографії академіка В.Арнольда «Теорія катастрофи», в якій були сформовані орієнтації для реабілітації на вагітності та ймовірні нежелательные результати реформування.

Головне - це визначити нелінійність перехідних процесів, до яких необхідно приєднатися управлінцям, привикшим до лінійного мислення.

Це можна зрозуміти як призив до оперативних та нестандартних рішень та дій щодо запобігання кризису економічної безпеки країн, перш ніж усі держави-члени, але не тільки держави, а також сторони інститутів - норми, механізми, правила введення.

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1 Стратегічні напрямки зміцнення фінансової безпеки України

Фінансова безпека є фундаментальною основою економічно ефективної держави, яка відповідає за довгострокову політику фінансової стабілізації та економічного зростання. За прогнозами експертів, розвиток України протягом наступного десятиліття відбуватиметься в надзвичайно складних міжнародних відносинах та в умовах жорсткої конкуренції на фінансових ринках. Необхідність консолідації економічних та фінансових інтересів як на макро-, так і на мікрорівнях є необхідною умовою подальшого реформування фінансового сектору та забезпечення збалансованого розвитку національної економіки в цілому. Пам'ятаючи про цю мету, необхідно окреслити ключові напрямки реалізації фінансової політики та визначити стратегічні пріоритети для зміцнення фінансової безпеки України.

Накопичені проблеми у сфері боргової політики дають підстави вважати боргову безпеку найважливішою порівняно з іншими видами фінансової безпеки. На наш погляд, основними напрямами посилення боргової безпеки є:

- визначення оптимального співвідношення зовнішнього та внутрішнього боргу, його структури, вартості, джерел погашення, яке відповідає б поточній економічній ситуації та стратегічним інтересам України ;
- нормативно-правове визначення переліку показників боргової безпеки та їх граничних значень;
- апробація методології МВФ з оцінки боргової безпеки, проведення стрес-тестування;

- запровадження обмежень щодо зарахування дефіциту державного бюджету вітчизняними банками шляхом поступового встановлення додаткового обов'язкового відношення державних боргових цінних паперів до загальної суми активів ;
- активізація внутрішнього ринку запозичень шляхом розширення переліку фінансових інструментів, включаючи державні боргові цінні папери із забезпеченням їх ліквідності;
- зменшення вартості державних боргів під час розвитку ринкової інфраструктури; залучення інвесторів-нерезидентів для придбання державних цінних паперів;
- зменшення обсягу зовнішнього боргу з одночасною диверсифікацією валют запозичень;
- нормативне фіксування відношення державного боргу до співвідношення ВВП, прийнятного для України.

Уряд встановив обмеження державного боргу на рівні, що не перевищує: 62% ВВП до кінця 2018 року, 58% ВВП до кінця 2019 року, 55% ВВП до кінця 2020 року [53];

- відповідність з відповідним рівнем золотовалютних резервів, що забезпечує поточну платоспроможність держави; збільшити кредитний та інвестиційний потенціал фінансової системи України, забезпечити відповідність вітчизняної законодавчої бази, що регулює обіг цінних паперів, Міжнародній організації комісій з цінних паперів.

Прийняття Закону України «Про державний борг України », як і раніше актуальним, виконання якого сприятиме вирішенню таких завдань, як: вдосконалення механізмів державного запозичення та погашення державного боргу, надання державних гарантій з урахуванням ризиків; забезпечення прозорості та передбачуваності для всіх економічних суб'єктів управління державним боргом, створення інфраструктури

управління державним боргом та управління ризиками; сприяння розвитку ринку державних цінних паперів; запровадження збалансованого механізму диференціації повноважень державних структур з управління державним боргом.

Посиленню безпеки банківського сектору сприятиме вжиття заходів щодо збільшення довгострокових депозитів фізичних та юридичних осіб у банки. Стратегічними пріоритетами розвитку банківської системи є:

- поступове зменшення частки іноземного капіталу в статутному капіталі банків до безпечного рівня
- нижче 40% [55]; впровадження додаткового стандарту для кожної іноземної країни на рівні 10% від загального власного капіталу української банківської системи, що прискорить вихід іноземних структур з українського банківського ринку; обмеження продажу державних цінних паперів
- державних облігацій та сертифікатів НБУ
- комерційним банкам з одночасною активацією кредитування корпоративного сектору, стимулюючи тим самим розвиток галузей національної економіки;
- запровадження успішних європейських практик корпоративного управління в державних банках, що дасть змогу реформувати державний банківський сектор як частину реалізації Інтегрованої програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року [56];
- стимулювання НБУ додаткової капіталізації банків їх акціонерами з одночасною відмовою від діючих обмежень руху капіталу в частині виплати дивідендів за кордон та завершення процедури вдосконалення банківської системи шляхом виведення проблемних банків з ринку, зокрема банки, які не дотримуються планів рекапіталізації [57, 318];

- залучення приватних заощаджень до банківської системи шляхом їх трансформації в інвестиції за допомогою інструментів фінансового ринку. Для досягнення цього необхідно проводити ефективну політику підвищення довіри до банківських та інших фінансово-кредитних установ та посередників; ключова роль у такій моделі повинна належати державі як гаранту, який регулює діяльність усіх суб'єктів і одночасно виступає як орган перерозподілу фінансових ресурсів у соціально важливих сферах національної економіки; розширити функції та повноваження Фонду гарантування вкладів, збільшити гарантовану державою суму компенсації до 500 тис. грн., а згодом гарантувати повернення всіх (незалежно від суми) депозитів; посилити контроль за платіжною дисципліною та виконанням зобов'язань банків перед клієнтами, зокрема, за строковими депозитами;

- розробити механізми реструктуризації заборгованості фізичних осіб перед банками, наприклад, через зміну зобов'язань щодо виконання валюти та скасування частини боргу, що виник внаслідок девальвації національної валюти; забезпечити мінімізацію збитків кредитора за рахунок рефінансування банків-кредиторів НБУ на пільгових умовах; використовувати резерви позик пропорційно погашенню реструктуризованої позики та запровадити продаж валюти НБУ банку-кредитору за пільговим курсом, за яким здійснюється реструктуризація. Програма бюджетної реформи повинна бути спрямована на консолідацію бюджету шляхом згладжування структурних диспропорцій між доходів та витрат, зменшення абсолютних та відносних показників державних витрат на підтримку бюрократії, згортання соціальних програм у певних сферах, зменшення субсидій, впорядкування державних закупівель, посилення фінансового контролю та боротьби з корупцією [58, 119].

Стратегічні кроки до подальша реформа фіскальної політики та посилення фінансової безпеки держави повинна включати:

- модернізацію податкового адміністрування, що передбачає зменшення витрат платників податків та запуск кабінету електронних платників податків з наступним розширенням доступу до послуг державної фіскальної служби України; поєднання звітування про податок на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску, запровадження податку на зайнятий капітал замість податку на прибуток підприємств; запровадження єдиного рахунку для сплати податків та митних платежів;
- розробка трансфертного ціноутворення в рамках імплементації Мінімального стандарту Плану дій BEPS [59], що допоможе запобігти розмиванню бази оподаткування та профілі під наглядом. Починаючи з 1 січня 2017 року, Україна приєдналася до Програми посиленого співробітництва ОЕСР, яка передбачає обов'язкове впровадження 4 з 15 пунктів: підвищення ефективності протидії шкідливим податковим практикам з урахуванням принципу прозорості; запобігання наданню пільг, зазначених у угодах про уникнення подвійного оподаткування, за необґрунтованих обставин; запровадження формату трирівневої документації з трансфертного ціноутворення звітності за країнами (CbC); підвищення ефективності механізмів врегулювання суперечок;
- розробка методологічних підходів до середньострокового бюджетного планування відповідно до проекту основних напрямків бюджетної політики на 2018-2020 роки, що дозволить платникам податків формулювати бізнес-плани, приймаючи враховуючи прогнозовану податкову політику, розпорядники бюджетних коштів раціонально планують розподіл бюджетних коштів, суб'єкти господарювання обґрунтовують довгострокові інвестиційні рішення та посилюють фіскальну дисципліну [60, 547]. Електронне декларування, використання

електронного цифрового підпису, запровадження електронний обіг документів, захист даних, протидія хакерським атакам в умовах гібридної війни зміщують акцент у напрямку посилення інформаційної безпеки державних та місцевих фінансових органів.

Автоматизація та оптимізація функціональних процесів разом із одночасним впровадженням ефективної моделі управління державними фінансами, забезпеченням консолідації бюджету, інтеграцією системи ProZorro із порталом електронних даних та системою електронних платежів, а також іншими нововведеннями сприяють підвищення ефективності державних закупівель, скорочення державних видатків, узгодження планових та фактичних показників із використанням бюджетних коштів, забезпечення прозорості державного управління. Домашні експерти визнали, що прозорість державних фінансів, контроль за ефективністю їх розподілу є визначення критеріїв успішності процесу реформ вітчизняної економіки.

Мінімізація частки міжурядових трансфертів, прямих надходжень з місцевих бюджетів, досягнення показника прямих надходжень до місцевих бюджетів на рівні не менше 50% зведеного бюджету сприятиме децентралізації управління державними коштами. На мій погляд впровадження прогресивного європейського досвіду інклюзивного розвитку з метою гуманізації фіскальної системи має стати важливою інституційною інновацією. Успіх державної економічної політики щодо децентралізації залежить від характеру стратегічних пріоритетів та завдань, визначених планами соціально-економічного розвитку країни чи регіону та з урахуванням зовнішніх викликів.

Організаційний механізм управління інноваційною модернізацією економіки повинен включати: розробку та обґрунтування концепції реалізації мережі інноваційної співпраці, що складається з інноваційних

центрів управління економікою регіону та спеціалізованих центрів експертизи; вибір та систематизація інструментів інклюзивного розвитку; структурно-логічна схема реалізації механізму управління інноваційною модернізацією економіки регіону, що відображає порядок взаємодії основних компонентів системи управління, що реалізує досягнення гармонізації інтересів суб'єктів регіональної інноваційної системи щодо розвитку основи інноваційної промисловості на інституційному рівні; роз'яснення стратегічних настанов щодо інноваційної модернізації економіки, спрямованих на підвищення якості процесу управління інклюзивним розвитком на регіональному рівні в рамках реалізації політики децентралізації.

Забезпечення стабільності валютного курсу та підвищення ефективності політики обмінного курсу в Україні передбачити наступні конкретні дії: чітко розмежувати повноваження НБУ та Уряду щодо валютного регулювання та валютного контролю на законодавчому рівні; запровадити валютну політику, щоб збалансувати реальний попит на іноземну валюту, пропонуючи підтримку стабільності та ліквідності національної валюти; забезпечити ефективний державний контроль за здійсненням валютних операцій; посилити штрафні санкції за несвоєчасне надходження валюти в Україну в результаті експортних операцій підприємствами-експортерами; використання норми обов'язкового резерву коштів, залучених банками, як адекватна альтернатива операціям НБУ на відкритому ринку; такий крок зменшить процентні витрати держави шляхом видачі депозитних сертифікатів НБУ; зростання припливу іноземної валюти до компаній-експортерів через механізм автоматичного відшкодування ПДВ, реалізація угод про збільшення розміру квот ЄС для українського експорту та усунення штучно створених транзитних перешкод на шляху перевезення українських товарів до СНД

країни через територію Російської Федерації; скорочення строку повернення валютної виручки експортерів на першому етапі зі 120 до 60 днів, у майбутньому до 30 днів, посилення штрафних санкцій за несвоєчасний прихід валюти в Україну [61]; прийняття сучасної системи законодавчої бази для валютних деривативів, що дозволить активніше використовувати існуючі інструменти валютного ринку в Україні (свопи, ф'ючерси та форвардні контракти) та стимулює розвиток її повноцінної інфраструктури. прийняття законопроекту «Про іноземну валюту», розробленого НБУ на заміну Декрету «Про систему валютного регулювання та валютного контролю», прийнятому в лютому 1993 р., який дозволить учасникам ринку (імпортерам, експортерам, іноземним інвесторам, фізичним особам) сформулювати валютну стратегію в рамках чітких довгострокових правил [62].

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» одним із пріоритетів монетарної політики в Україні є досягнення та підтримка цінової стабільності в державі. Для цього НБУ в найближчі роки буде виходити з необхідності сприяти поступовому зменшенню інфляції з метою досягнення середньострокової цілі інфляції 5% з допустимим діапазоном ± 1 відсоток пункти в кінці 2019 року. Ці цільові показники інфляції до 2020 року не можна змінювати, і в майбутньому, в умовах поступового економічного зростання, вони можуть бути переглянуті лише в бік зменшення [63].

Пріоритетні напрямки активації небанківської Фінансовий сектор включає: спеціалізацію інвестиційних компаній у конкретних сегментах фінансового ринку чи національної економіки, залучення заощаджень домогосподарств через інститути спільного інвестування або інвестування фінансових ресурсів у державні цінні папери (державні облігації, казначейство облігації), вихід на іноземні ринки капіталу, впровадження

практики страхування відповідальності інвестиційних менеджерів, періодичні перевірки надійності персоналу за допомогою поліграфа тощо; запровадження кумулятивних видів страхування, зокрема розширення сегменту страхування життя, запровадження практики актуарного перегляду з урахуванням інтенсивності зростання потенційних ризиків; періодична перевірка страхових компаній щодо дострокового банкрутства з метою виявлення ознак фінансової неплатоспроможності; зменшення обсягів страхування ризиків у страхових портфелях; формування єдиної бази даних осіб, які вчинили страхові злочини з вільним доступом регуляторів страхового ринку та громадськості тощо; гарантування ефективного захисту майнових інтересів страховиків шляхом запровадження установи обов'язкового державного страхового нагляду; сприяння розвитку інститутів ефективного саморегулювання страхової сфери; запровадження обов'язкового фінансового моніторингу векселів через відсутність єдиного державного реєстру векселів, що ускладнює належний контроль за їх випуском та обігом, а також дозволяє векселю приймати один із перших місць серед фінансових інструментів, що використовуються у схемах відмивання грошей.

Висновки. Узагальнюючи стратегічні настанови щодо зміцнення фінансової безпеки України, ми наголошуємо на необхідності:

1. Затвердити Верховною Радою України Стратегію фінансової безпеки держави, яка визначатиме політичний та економічний курс діяльності фінансових установ державної влади, інвестицій, фінансово-кредитної, банківської установ, спрямованих на забезпечення фінансової стабільності та економічного зростання.
2. Активізувати політику управління державним боргом України, яка передбачає мінімізацію ризиків державних та корпоративних запозичень шляхом збалансування структури державного та корпоративного боргу

залежно від видів валют, процентних ставок та умов погашення боргу; запровадити жорстокий контроль за цільовим використанням коштів, отриманих від міжнародних фінансових установ; перенести акцент на збільшення внутрішніх джерел фінансування, стимулювати населення України до перетворення неорганізованих заощаджень на інвестиційні ресурси.

3. Розробити та прийняти Банківський кодекс з метою приведення чинного банківського законодавства у відповідність до норм, правил та вимог ЄС, що включатиме відповідні статті про безпеку грошового ринку. Такий інституційний крок дасть змогу зміцнити стабільність української банківської системи, забезпечить кращу передбачуваність та зробить інтереси всіх учасників більш безпечними.

4. Здійснювати заходи щодо підвищення конкурентоспроможності національного фондового та страхового ринку, стимулювати рівень захисту інтересів споживачів страхових послуг та всіх учасників ринку цінних паперів. Забезпечити здійснення пенсійної реформи, зокрема щодо розвитку та інтенсифікації процесів формування недержавних пенсійних фондів та системи накопичення персональних пенсій.

5. Національні банки повинні проводити більш гнучку політику процентних ставок з метою залучення коштів клієнтів у національній валюті, а Національний банк України повинен сприяти накопиченню валютних резервів.

6. Розробити та впровадити ефективну систему фінансового контролю, що включає збір та аналітичну обробку інформації, аналіз первинних загроз, постійний моніторинг показників фінансової безпеки, прогнозування умов та реалізацію конкретних заходів для підтримки належного рівня фінансового фінансування безпека держави.

ВИСНОВКИ

Проблема захисту національних інтересів, зокрема у фінансовій сфері, стає дуже актуальною в сучасних умовах активізації процесів фінансової глобалізації та послаблення державного регулювання та контролю.

Фінансова безпека держави є найважливішим пріоритетом економічної політики держави, а формування економіки інноваційного типу залежить від стабільності вітчизняної економічної системи, її інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності. Захист національної грошової одиниці від зовнішніх коливань, забезпечення стабільності процентних ставок, збільшення капіталізації фондового та страхового ринків та раціональне фіскальне регулювання економіки - це ті початкові постулати, які гарантують високий рівень фінансової безпеки в країні.

Метою моєї роботи є визначення стратегічних напрямків подальшого реформування боргової, фіскальної та податкової, банківської та валютної політики з метою посилення фінансової безпеки України. Досягнення заявленої мети включало такі завдання: систематизація науково-прикладних інструментів забезпечення макроекономічної стабілізації у фінансовому секторі; обґрунтувати стратегічні пріоритети посилення фінансової безпеки держави з урахуванням її складових.

Фінансова безпека є фундаментальною основою економічно ефективної держави, яка відповідає за довгострокову політику фінансової стабілізації та економічного зростання. За прогнозами експертів, розвиток України протягом наступного десятиліття відбуватиметься в надзвичайно складних міжнародних відносинах та в умовах жорсткої конкуренції на фінансових ринках.

Необхідність консолідації економічних та фінансових інтересів як на макро-, так і на мікрорівнях є необхідною умовою подальшого реформування фінансового сектору та забезпечення збалансованого розвитку національної економіки в цілому.

Враховуючи цю мету, необхідно окреслити ключові напрямки реалізації фінансової політики та визначити стратегічні пріоритети для посилення фінансової безпеки України.

Узагальнюючи стратегічні настанови щодо посилення фінансової безпеки України, є значною необхідність:

- Затвердити Верховною Радою України Стратегію фінансової безпеки держави, яка визначатиме політичний та економічний хід діяльності фінансових установ державної влади, інвестиційних, фінансово-кредитних, банківських установ, спрямованих на забезпечення фінансової стабільності та економічної зростання.
- Активізувати політику управління державним боргом України, яка забезпечує мінімізацію ризиків державних та корпоративних запозичень шляхом збалансування структури державного та корпоративного боргу залежно від типів валют, процентних ставок та умов погашення боргу; запровадити жорстокий контроль за цільовим використанням коштів, отриманих від міжнародних фінансових установ; перенести акцент на збільшення внутрішніх джерел фінансування, стимулювати населення України до перетворення неорганізованих заощаджень на інвестиційні ресурси.
- Розробити та прийняти Банківський кодекс з метою приведення чинного банківського законодавства у відповідність до норм, правил та вимог ЄС, що включатиме відповідні статті про безпеку грошового ринку. Такий інституційний крок дасть змогу зміцнити стабільність української банківської системи, забезпечить кращу

передбачуваність та зробити інтереси всіх учасників більш безпечними.

- Здійснити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності національного фондового та страхового ринку, сприяти підвищенню рівня захисту інтересів споживачів страхових послуг та всіх учасників ринку цінних паперів.
- Забезпечити здійснення пенсійної реформи, зокрема щодо розвитку та активізації процесів формування недержавних пенсійних фондів та системи накопичення персональних пенсій.

Національні банки повинні мати більш гнучку політику процентних ставок з метою залучення коштів клієнтів у національній валюті, а Національний банк України повинен сприяти накопиченню валютних резервів.

Розробити та впровадити ефективну систему фінансового контролю, що передбачає збір та аналітичну обробку інформації, аналіз первинних загроз, постійний моніторинг показників фінансової безпеки, прогнозування умов та здійснення конкретних заходів для підтримки належного рівня фінансової безпеки держави .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность: угрозы и их отражение / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики. -2004. – № 12. – С. 4-12.
2. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. - 2004. – № 12. – С. 36-44.
3. Беренс В. Руководство по оценке эффективности инвестиций / В. Беренс, П. Хавраник. - М. 1995.
4. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг: [пер. с англ.]. – [4-е изд.]. - М.: Дело Лтд, 1994. - 720 с.
5. Бузник В.М. Малый высокотехнологичный бизнес / В. М. Бузник. – Владивосток: Дальнаука, 1996.
6. Буркальцева Д. Д. Методологічні засади забезпечення економічної безпеки держави / Д. Д. Буркальцева // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – №12. – С. 57-61
7. Буркальцева Д.Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України: [монографія] / Д.Д. Буркальцева. – К.: Знання України, 2012. – 347 с.
8. Варналій З.О. Конкуренція і підприємництво: монографія / З.О. Варналій. - К.: Знання України, 2015. – 463 с.
9. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: [монографія] / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.О. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
10. Городецкий А. Вопросы безопасности экономики / А. Городецкий // Экономист. - 2005. – №10. – с. 41-49.
11. Градов А.П. Национальная экономика / А.П. Градов. - [2-е изд.], - ОПб.: Питер, 2005. - 219 с.

12. Демченко О. Г. Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні та шляхи її вдосконалення / О. Г. Демченко, К. Ю. Бутівчак // Молодий вчений. – 2015. – № 12. – С. 12-14. 40
13. Ермошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Ермошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 315 с.
14. Загашвили В. Экономическая безопасность / В. Загашвили. – М.:Юристъ, 2007. – 403 с.
15. Інноваційний потенціал України та країн ЄС: Порівняльний аналіз/ Карпов В.І., Саверченко О.О., Радзієвська Л.Ф., Єгоров Ю.І. – Київ: УкрІНТЕІ, 2002.- 42 с.
16. Латов Ю.В. Теневая экономика в контексте национальной экономической безопасности / Ю.В. Латов // Экономический вестник Ростов. гос. ун-та. - 2007. – Т. 5, № 1. – С. 5-21.
17. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність: навч. посіб. / П. П. Микитюк, Б. Г. Сенів. – К.: Центр навч. літ., 2009. – 320 с.
18. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. - К.: КИИЦ, 1999.-547 с.
19. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
20. Науково-технологічна сфера України 2010- 2014 рік // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України Режим доступу:
http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/13112.055.pdf
21. Науменко П. Від ідеї створення нового продукту до реалізації інноваційного проекту/ П. Науменко, Т. Крахмальова// Інтелектуальна власність.- 2004.- №1.- С.33-38.

22. Новрузова З. А. Опыт венчурного бизнеса в США / З. А. Новрузова, Л. Ф. Шайбакова // Региональные аспекты научно-технической политики: от фундаментальных исследований до реализации инноваций: материалы третьей окруж. Инновац. Конф. – Екатеринбург, 2004.
23. Офіційний сайт Головного управління статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
24. Предборський В. А. Економічна безпека держави: [монографія] / В. А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 488 с.
25. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
26. Робертс Е. Финансирование инновационной деятельности в США. – М.: Проблемы теории и практики управления. – №2, 1999.
27. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация и развитие (книга четвертая) / Институт экономики РАН / В. К. Сенчагов. - М.: ЗАО «Финстатин-форм», 2002. – 128 с.
28. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. - М.: Эксмо, 2007. - (Серия: Антология экономической мысли). - 960 с.
29. Тамбовцев В. Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы / В. Л. Тамбовцев // – 2005. – №3. – С. 2-14.
30. Федорович П. П. Моделювання розвитку венчурного бізнесу / П. П. Федорович, П. С. Харів. – Т.: 2008. – 212 с.
31. Чухрай Н. І. Маркетингове дослідження інноваційної діяльності промислових підприємств Західного регіону / Н. І. Чухрай // Регіональна економіка. – 2000. - №3. – с. 53-61.
32. Яковлев А. І. Аналіз сучасного стану інтелектуально-інноваційної діяльності в Україні / А. І. Яковлев, О. П. Косенко, М. М. Ткачов // Вісник НТУ «ХП». – 2015. – № 25. – С. 162-174

33. Архипов А.Б. Економічна безпека: оцінки, проблеми, способи забезпечення // Питання економіки. - 2015. - №9.
34. Бостанджян В.Д. Основи економічної безпеки М.: Альфа, 2014.
35. Бункіна М.К. Національна економіка: навч. посібник / М.К. Бункіна. - М.: Дело, 2014. -
36. Клімонова А. Н. Основні підходи до дослідження понять «Економічна безпека» та «Економічна безпека держави» // Соціально-економічні явління та процеси. 2014. №8.
37. Логінов Е.Л. Актуальні проблеми економіко-правового забезпечення економічної безпеки / Логінов Е.Л., Лукін В.К., Чечуліна Ю.С. - Краснодар, 2016.
38. Матвеева Е. С. Поняття економічної безпеки держави та її місце в системі національної безпеки // Молодий вчений. - 2017. - №3. - С. 367-369.
39. Молчан А.С., Ануфрієва А.П. Система потенціалів сталого розвитку та економічної безпеки соціально-економічних систем // Економіка сталого розвитку. - 2015. - № 2 (22). - С. 195-201.
40. Чурикова Е. А. Механізм забезпечення економічної безпеки держави та його регіонів // Известия ТулГУ. Економічні та юридичні науки. 2016. №1-1.
41. Шпилевская Е. В. Економічна безпека країн: угрози та шляхи її забезпечення / Е. В. Шпилевська // Міжнародний науково-дослідницький журнал. - 2016. - № 5 (47) Частина 1. -
42. Агеев С.В. Пріоритетна підтримка малого та середнього бізнесу як найважливіший фактор економічної безпеки країн // Нац. интересы: приоритеты и безопасность. – 2010. – N18.
43. Автоматизовані інформаційні технології в економіці: Учебник / Під ред. Г.А.Титоренко. – М.: ЮНИТИ, 2003.

44. Безпечність економічного простору господарського суб'єкта. – М .: Анкил, 2005.
45. Потрубач Н.Н. Концепція економічної безпеки / Н.Н.Потрубач, Р.К.Максутов // Соц.-гуманит. знання. – 2000. – №4.
46. Проскурін С.А. Національна безпека країн: сутність, структура, шлях укріплення. – М.: Экзамен, 2001.
47. Прохожев А.А. Человек і суспільство: закони соціального розвитку та безпеки. – М .: Изд-во РАГС, 2002.
48. Прохожев А.А., Корнілов М.Я. Про проблеми критеріїв і оцінок економічної безпеки // Суспільство і економіка– 2003. – №4-5.
49. Філіппова Л.Н. Економічна безпека в умовах формування інноваційної економіки // Нац. інтереси: пріоритети и безпека. – 2011. – №35.
50. Харичкин И.К. Політична еліта та її роль у забезпеченні національної безпеки Росії. – М.: Акіл, 2009.
51. Шликов В.В. Економічна безпека підприємства// ЭКО. – 2002. – №11.
52. Шубина Т.В. Фінансові аспекти економічної безпеки компаній // Мікроекономіка. – 2010. – №4.
53. Про затвердження проекту ключових напрямків бюджетної політики на 2018-2020 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 червня 2017 р. No 411-р [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/411-2017-%D1%80>.
54. Система економічної безпеки держави / За ред. Сухорукова А. І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. - К. : Видавництво «Стилос», 2009. - 685 с.
55. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій для розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

56. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266>.
57. Аналітичний звіт до щорічного виступу Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2016 році». - К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2016. - 688 с.
58. Концептуальна основа формування фінансової та економічної безпеки: колективна монографія / Під редакцією доктора економічних наук, професора Шкарлета С.М. ; Міністерство освіти і науки України; Чернігівський національний технічний університет - Ніжин: Приватне підприємство Лук'яненко В.В. ТПК «Орхідея», 2015. - 440 с.
59. Пропозиції до питання впливу політики державних запозичень та податкової політики на стан грошово-кредитної сфери України та відповідні рекомендації Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/propozytsii-55d6d.pdf>.
60. Аналітична доповідь до щорічного виступу Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2017 році». - К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2017. - 928 с.
61. Основні ризики стабільності валютного курсу в Україні та напрямки їх мінімізації в контексті гібридної війни [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/val_kurs-b26c6.pdf.
62. Основні напрями активізації корпоративного кредитування в Україні в умовах посткризового відновлення банківської системи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/korp_kred-54d71.pdf.

63. Характеристика цілей та актуальних завдань грошово-кредитної політики [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=85374&cat_id=85371.